

דער יידישער טעם-טעם

אַ פּעריאָדיש בלעטל פֿאַר ייִדיש-לערנערס

אַ פּובליקאַציע
פֿון דעם פֿאַריזער
ייִדיש-צענטער –
מעדעם-ביבליאָטעק

ניסן תשע"ג/אפריל 2013

יָאָר 18, נומער 3 (88)

האַבעמוס פּאַפּאַם¹

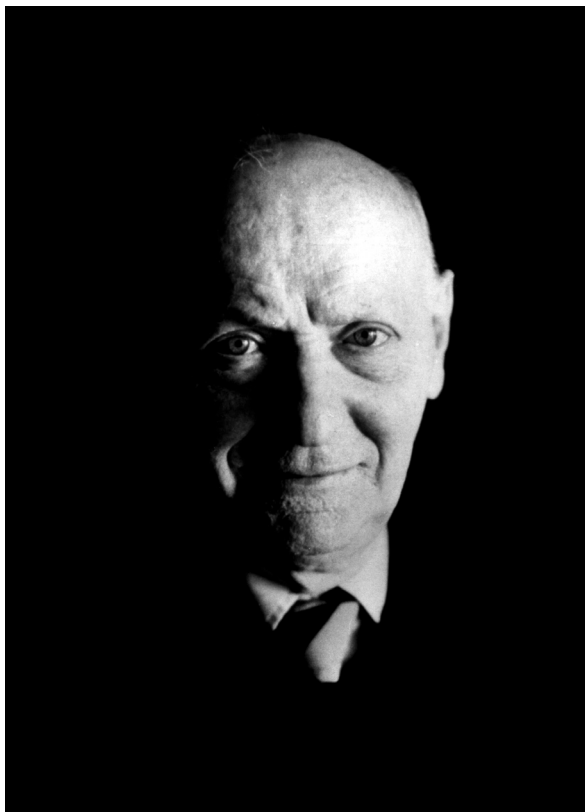

אַ בליץ איבערן וואַטיקאַן אינעם טאָג פֿון בענעדיקטוסעס
דעמיסיע. פֿאַטאָגראַפֿיע: פֿיליפּ מאָנטעפֿאַרטע D.R.

אַ מאָל איז אויך נישט גרינג פֿאַרן נייעם פּויפּסט אָנצונעמען אַזאַ עול²⁸. אינעם פֿילם פֿון נאַנגי מאָרעטטי *האַבעמוס פּאַפּאַם* (2011), באַשליסט דער נאָר וואָס²⁹ אויסדערוויילטער פּויפּסט אַז ער איז נישט בכוח³⁰ צו פֿאַרטראָגן אַזאַ דרוק³¹. דער קאַרדינאַל פֿון בוענאַס-אַירעס, וואָס מען האָט נאָר וואָס אויסגעוויילט, האָט יאָ אָנגענומען דעם עול און איז געוואָרן דער פּויפּסט פֿראַנציסקוס דער ערשטער. דעם נאָמען האָט ער אויסגעקליבן מיט אַ רמז³² אויף דעם הייליקן פֿראַנציסקוס³³ פֿון אַסיזי, אַ מענטש וואָס האָט זיך שטאַרק גענומען צום האַרצן³⁴ צו העלפֿן אַרעמע-לייט. אַ פנים אַז דער נייער פּויפּסט שרעקט זיך נישט, נישט פֿאַרן עול, און נישט פֿאַר דער אַרבעט...

אויך יידן קענען זאָגן „האַבעמוס פּאַפּאַם“. ווי אַזוי? ווייל „האַבעמוס פּאַפּאַם“ מיינט „מיר האָבן אַ טאָטן“. יידן האָבן אויך אַ טאָטן. נאָר ווען מע וויל זאָגן „אונדזער טאָטע“, זאָגט מען געוויינטלעך „אונדזער טאָטע אין הימל“ אָדער „אַבינו מלכנו“²⁶ (אונדזער טאָטע, אונדזער מלך²⁷). נאָר אים דערוויילט מען נישט. פֿאַרקערט: דאָס האָט ער זיך (לויט דער טראַדיציע) אויסדערוויילט די יידן, טראַכטנדיק אַ פנים⁵ אַז אַזוי וועט זיין גרינגער און גיכער... אַז די קאָטויליקער קענען זיך אויסקלייבן⁶ אַ „פּאַפּאַ“, זעט אויס אַ גרויסער נס⁷. שטעלט זיך פֿאַר: די קאָטויליקער זענען היינט צו טאָג מער ווי אַ מיליאָרד מענטשן. היינאָר האָבן 115 קאַרדינאַלן זיך פֿאַרזאַמלט אין רוים⁹ צו דערוויילן אַ פּויפּסט¹⁰ וואָס וועט זיין דער רעליגיעזער און מאָראַלישער אָנפֿירער פֿון אַלע קאָטויליקער אויף דער וועלט. ער זאָגט ווי אַזוי זיי דאַרפֿן זיך אויפֿפֿירן לגבי¹¹ פֿאַרשיידענע אָספּעקטן פֿון לעבן. בקיצור¹², ער איז אַ מין סופּער-ר¹³ וואָס אַלע אָנערקענען ווי דער סופּער-ר¹⁴. נו, צי איז דאָס נישט קיין נס? צי קענט איר זיך פֿאַרשטעלן 115 רבנים¹⁵ וואָס זאָלן אויסוויילן איין איינציקן רב ווי אַ סופּער-ר¹⁶ פֿון אַלע יידן אויף דער וועלט? אַפֿילו ביי די קאָטויליקער קומט דער נס אַ מאָל אָן נישט אַזוי גרינג¹⁷. אין 1274 האָבן די קאַרדינאַלן אויסגעוויילט דעם פּויפּסט נאָך כמעט¹⁸ דריי יאָר דיסקוסיעס. די פּאָליטישע מאַכט אין רוים האָט געמוזט זיי פֿאַרשפּאַרן¹⁹ אין אַ זאַל פֿון וועלכן מען האָט אַראָפּגעריסן דעם דאָך²⁰... זינט דעמאָלט ווערן די קאַרדינאַלן אַלע מאָל פֿאַרשפּאַרט בשעת²¹ די וואָלן²² cum clave – „מיט אַ שליסל“ הייסט עס (וואָס דערפֿון קומט דער נאָמען „קאַנקלאָוע“). דאָס קומט פֿאַר אין דער סיקסטינער קאַפּעל, וואָס איז נישט די ערגסטע תּפֿיסה²³! זיי טאָרן נישט אויסזאָגן וועגן וואָס זיי רעדן ביז זיי האָבן עפּעס באַשטימט. דער פּויפּסט דאַרף קריגן ווייניקסטנס 77 פֿון די 115 שטימען²⁴. מע שטימט פֿיר מאָל אַ טאָג. געוויינטלעך ציען זיך²⁵ די וואָלן איבער דריי טעג. אין פּרינציפּ מעג יעדער קאָטויליקער ווערן פּויפּסט. פֿאַרשטייט זיך אַז עס איז קיין מאָל נישט פֿאַרגעקומען אַז אַבי ווער²⁶ זאָל ווערן פּויפּסט! אין באַשעוויסעס²⁷ אַ דעציילונג, „זיידלעך דער ערשטער“, מיינט דער העלד – אַ ייד אַ למדן²⁸ – אַז ער וועט טאָקע ווערן פּויפּסט אויב ער שמדט זיך²⁹ (זעט ז' 2).

1. *Habemus papam* 2. OVINU MALKEYNU 3. MEYLEKH roi/king 4. élit/elect/בוחרים 5. APONEM apparement/apparently/כך נראה 6. choisir/choose/בחרור 7. NES miracle 8. imaginez/imagine/שערו בנפשכם 9. Rome/רומא 10. pape/pope/אפיפיור 11. LEGABE à l'égard de/with respect to 12. BEKITSER bref/in short 13. MIN SUPER-ROV sorte de super-rabbin/sort of super-rabbi 14. RABONIM rabbins/rabbis 15. facilement/easily/בקלות 16. KIMA'T presque/nearly 17. enfermer/lock up/לנעול 18. toit/roof/גג 19. BESHA'S pendant/during/בזמן 20. élections/בחירות 21. TFISE prison/סוהר 22. voix/votes/קולות 23. durent/last/נמשכים 24. n'importe qui/just anyone/סתם מישהו 25. de/by Isaac B. Singer/מאח 26. LAMDN érudit/scholar 27. shMAT ... se convertit/converts/ממיר את 28. OL responsabilité/burden 29. tout récemment/just now/מזמן 30. BEKOYEKH capable/מסוגל 31. supporter une telle tension/bear such pressure/שכזה 32. REMEZ allusion 33. saint François/St. Francis 34. s'est soucié de/has taken to heart/מאוד השתדל.

יצחק באשעוויס-זינגער

אין א סך דערציילונגען פֿון יצחק באשעוויס¹ איז דער נאָראַטאָר דער שטן², דער יצירה³, דער נישט-גוטער וואָס זוכט שטענדיק ווי אזוי אָפּצונאָרן מענטשן, זיי אָנרעדן צו זינד און אזוי אַרום זיי פֿאַרפֿירן⁴ אין גיהנום⁵ אַרײַן. אין דער דאָזיקער מעשה⁶ האָט דער שטן געפֿונען אין אַ קליין שטעטל אין פּוילן – יאַנעוו – אַ יונגן-מאַן מיטן נאָמען זיידל, אַ תלמיד-חכם⁷. דער שטן מיינט אַז ער וועט אים קענען פֿאַרפֿירן.

זיידל'ס דער ערשטער

פֿון יצחק באשעוויס-זינגער

[...] נאָך לאַנגע נאָכזוכענישן און פֿאַרשענישן⁸, האָב איך אויסגעפֿונען אַז זיידל האָט געהאַט איין שלעכטע מידה⁹ – גאווה¹⁰. ער האָט געהאַט אַ סך מער ווי דאָס אַכטל פֿון אַן אַכטל¹¹, וויפֿל אַ תלמיד-חכם דאַרף צו האָבן. איין מאָל אין מיטן דער נאָכט האָב איך אים אויפֿגעוועקט פֿון דרימל און צו אים אַ זאָג געטאָן :

– ווייסטו, זיידל, אַז דו קענסט בעסער די קליינע אותיות¹² פֿון אַלע רבנים¹³ אין מדינת פּוילן¹⁴ ?

– אַוואָדאי¹⁵ ווייס איך, האָט ער געענטפֿערט, אָבער ווער נאָך ווייסט עס ? קיינער נישט.

– ווייסטו, זיידל, [...] אַז דו קאַנסט מער קבלה¹⁶ וויפֿל ס'איז אַנטפֿלעקט¹⁷ געוואָרן צו ר' חיים וויטאַל¹⁸ ? ווייסטו אַז דו ביסט מער פֿילאָסאָף ווי דער רמב"ם¹⁹ ?

– אַקעגן וואָס²⁰ זאָגסטו דאָס אַלץ ? האָט זיידל מיך געפֿרעגט מיט חידוש²¹.

– כ'זאָג עס אַקעגן דעם – האָב איך געענטפֿערט – וואָס אַזאַ אָדם גדול²², [...] זיצט באַגראָבן אין אַ העק²³ ווי יאַנעוו און קיינער קוקט זיך אויף אים נישט אום. די שטאַטלייט זענען גראָב, דער רב איז אַ בור דאָרטיא²⁴, און דיין ווייב קאָן דיך רעכט²⁵ נישט. ביסט אַ פערל אין זאַמד, ר' זיידל, אַ בן-מלך אין שמאַטעס²⁶. [...]

– וואָס-זשע²⁷ איז דיין עצה²⁸ ? האָט ער געפֿרעגט.
– זאָג מיר צו, אַז דו וועסט מיר ניט איבעררייסן אין מיטן, וועל איך דיר זאָגן. זיי וויסן, ייִדן האָבן קיין מאָל נישט נהג-פֿבוד געווען²⁹ אין זייערע מנהגים³⁰. אויף משה'ן האָבן זיי געמורמלט³¹ און שמואל'ן האָבן זיי ווידערשפּעניקט³²; ירמיהו'ן³³ האָבן זיי אַרייַנגעוואָרפֿן אין אַ גרוב און זכריה'ן האָבן זיי געקוילעט³⁴. דער עס-הנבחר³⁵ האָט פֿינט גרויסקייט.

2

אין יעדן גרויסן מאָן זענען זיי אַ קאָנקורענט צום רבונ'ש-עולם³⁶. ייִדן האָבן גערן³⁷ קליינע מענטשעלעך, מילבן-קעפעלעך³⁸. זייערע ל"ו-צדיקים³⁹ זענען שוסטערלעך און וואָסער-טרעגערס, [...] זייער פֿלל⁴⁰ איז : וואָס קלענער, אַלץ גרעסער ; וואָס מיאסער⁴¹, אַלץ שענער, וואָס שטויביקער, אַלץ נעענטער צו גאָט. נו, קענסטו שוין באַגרייפֿן, אַז דו מיט דיין גרויסן מוח⁴², [...] ביסט ביי זיי אַ דאָרן⁴³ אין אויג. פֿאַלג מיך, ר' זיידל, און שמד זיך⁴⁴. די גוים⁴⁵ זענען גרינלעך פֿאַרקערט⁴⁶ פֿון די ייִדן. אויב זייער גאָט איז אַ מענטש, קען ביי זיי אַ מענטש זיין אַ גאָט. זיי האָבן ליב גרויסקייט : גרויסע בעל-רחמים⁴⁷ און גרויסע אַכזרים⁴⁸; גרויסע בויער און גרויסע צעשטערער ; גרויסע צנועות⁴⁹ און גרויסע הורן⁵⁰; גרויסע חכמים⁵¹ און גרויסע נאַראַנים⁵²; [...] זיי איז אַלץ איינס וואָס איינער איז, אַבי ער איז גרויס מאַכן זיי אים פֿאַר אַ געץ⁵³. דעריבער, זיידל, אויב דו ווילסט פֿבֿוד⁵⁴ אויף דער וועלט, נעם אַן זייער אמונה⁵⁵. וואָס שייד⁵⁶ גאָט, ליגט אים אין דער לינקער פאה⁵⁷ צי מע דאָונט⁵⁸ אין אַ שול⁵⁹ אָדער מע בלעקעכצט⁶⁰ אין אַ תּיפֿלה⁶¹. [...]

– הייסט עס, גאָט האָט נישט געגעבן די תורה⁶² צו משה ? [...] – און

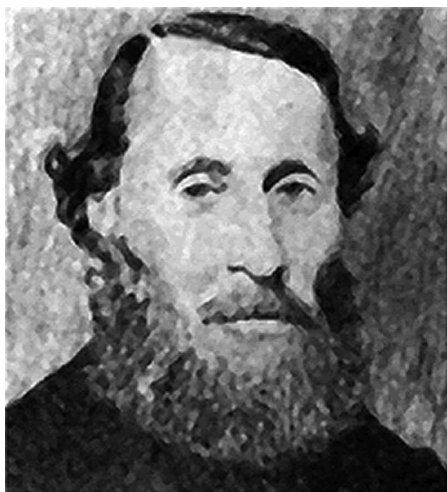
[סוף אויף ז' 8]

1. YITSKHOK I. B. Singer (1902-1991) 2. SOTN Satan 3. YEYTSER-HORE l'esprit du mal/evil one 4. attirer/lead astray/להוליד 5. GEHENEM enfer/hell 6. MAYSE histoire/story 7. TALMID-KHOKHEM érudit/scholar 8. enquêtes et recherches/seeking and searching/חקירות 9. MIDE trait de caractère/character trait 10. GAYVE orgueil/pride 11. huitième d'un huitième, petite dose/eighth of an eighth, small dose/מאד מעט 12. ... OYSYES l'étude des textes/study of the texts/הספרות התורנית 13. RABONIM rabbins/rabbis, sing. רב 14. MEDINES ... pays de Pologne/land of Poland 15. AVADE bien sûr/of course/כמובן 16. KABOLE Cabale/Kabbalah 17. révélé/revealed/למה 18. REB KHAYIM VITAL célèbre cabaliste/famous cabalist/ידוע 19. RAMBAM Maïmonide/Maimonides 20. pourquoi/why/למה 21. KHIDESH étonnement/wonder/תמיהה 22. ODEM GODL grand homme/great man 23. un trou/the sticks/נידח 24. BUR DEORAYSE ignare/ignoramus/הארץ 25. véritablement/really/באמת 26. BEN MEYLEKH... un prince en haillons/a prince in rags 27. VOZHE quoi donc/what then/מה אם כן 28. EYTSE conseil/advice 29. NOYEG-KOVED ... respecté/respected/כיבוד 30. MANHIGIM dirigeants/leaders 31. ... MOYSHEN ... murmuraient contre Moïse/murmured against Moses/מה 32. SHMU'ELN ... rebellé contre Samuel/rebelled against Samuel/מרדו בשמואל 33. YIRMIOHUN Jérémie/Jeremiah 34. ZKHARYEN... ils ont tué Zacharie/they killed Zachariah/זכריה 35. AM-HANIVKHER peuple élu/chosen people 36. REBOYNE-SHEL-OYLEM Dieu/God 37. aiment/love/אהבים 38. têtes de linotte/pinheads/ראשים 39. LAMED-VOV TSAIDIKIM les 36 justes qui justifient l'existence du monde/36 righteous men who justify the existence of the world 40. KLAL règle/rule 41. MI'ESER plus laid/uglier/יותר מכוער 42. MOYEKH cerveau/brain 43. épine/thorn/קוץ 44. SHMAD ... convertis-toi/convert/תך 45. GOYIM non-Juifs/Gentiles 46. tout le contraire/just the opposite/ההפך הגמור 47. BAL-RAKHMIM miséricordieux/of great mercy/גדולת רחמים 48. AKHZORIM cruels/of great cruelty 49. TSNUES femmes vertueuses/models of chastity 50. putains/whores/זנות 51. KHAKHOMIM sages/wise men, sing. חכם 52. KHOKHEM 53. idiots/fools/טפשים 54. KOVED honneur/honor 55. EMUNE foi/faith 56. ... SHAYEKH quant à/as for/ל 57. ... PEYE il s'en fiche/he doesn't give a damn/לא אכפת לו 58. on prie/we pray/מתפללים 59. synagogue/בית-כנסת 60. péjor. on prie/we pray/שילית 61. TIFLE péjor. église/church/מילה שלילית 62. TOYRE Torah

קריסטנטום-גלאָסאַר

נצרות/christianisme/Christianity	דאָס קריסטנטום
chrétien/Christian	נוצרי/דער קריסט (ן)
catholique/Catholic	נוצרי קתולי/דער קאַטוי'ל (ן)/קאַטוי'ליקער (-)
orthodoxe/Orthodox	נוצרי אורתודוקסי/דער פראָוואָסלאָוונער (-)
protestant/Protestant	נוצרי פרוטסטנטי/דער פראָטעסטאַנט (ן)
non-Juif/gentile	לא יהודי/דער גוי (ים)
non-Juif/Gentile (péjor.)	לא יהודי (כינוי שלילי)/דער ערל (ים) [ORL-AREYLIM]
Jésus (le Nazaréen)/Jesus (the Nazarene)	ישוע/ישו (הנוצרי) [YEYSHU-HANOYTSRI]
Jésus (péjor.)	ישוע (כינוי שלילי)/ישו (péjor.) יויזל
sainte Marie/St Mary	מרים הקדושה/די הייליקע מאַריע/מאַטקע באַסקע
église/church	כנסיה/דער קלויסטער (ס)/דער קאַשטשאַל (עס)/די קירך (ן)
église orthodoxe/Orthodox church	כנסיה אורתודוקסית/די צערקווע (ס)
église/church (péjor.)	כנסיה (כינוי שלילי)/די תיפלה (-ות) [TIFLE]
messe/mass	מיסה/די מעסע (ס)
croix/cross	צלב/דער צלם (ים) [TSEYLEM-TSLOMIM]
se signer/cross oneself	להצטלב/צלמען זיך [TSE'YLEMEN]
curé/priest	כומר/דער גלח (ים) [GALEKH-GALOKHIM]
évêque/bishop	בישופ, הגמון/דער בישאָף (ן)
pape/pope	אפיפיור/דער פויפסט (ן)
pasteur/pastor	כומר פרוטסטנטי/דער פאַסטאָר (ן)
moine/monk	נזיר/דער מאָנאַך (ן)
nonne/nun	נזירה/די מאָנאַשקע (ס)
monastère, couvent/monastery, convent	מנזר/דער מאָנאַסט'יר (ן)
conversion (au christianisme)/(to Christianity)	המרת דת (לנצרות)/דער שמד (ן) [shMAD]
le converti/the convert	מומר/דער משומד (ים) [MESHUMED-MESHUMODIM]
se convertir/to convert	להמיר דת/שמדן זיך [shMADN]

3

דער שרייבער איזיק-מאיר דיק

קינד אין שטאָט מינינג, וואָס ווערט פֿאַרכאַפֿט פֿון קריסטן, געשמוגט¹¹ קעגן זיין ווילן, נאָר דערפֿאַר וואָס ער איז אַזוי גוט און אַזוי קלוג שטייגט¹² ער העכער און העכער אין דער קירך ביז ער ווערט פויפסט. זייענדיק ביי דער מאַכט, טוט ער אַל דאָס מעגלעכע צו שוין¹³ יידן און ביים סוף¹⁴ אַנטלויפֿט ער בסוד¹⁵ און ווערט צוריק אַ ייד. די דערציילונג פֿון באַשעוויס (זעט ז' 2) שטיצט זיך אויף¹⁶ אַזאַ לעגענדע. אָבער אין זיין ווערסיע איז דער דערציילער דער יצר-הרע¹⁷ וואָס פֿאַרפֿירט¹⁸ אַ יונגן תלמיד-חכם¹⁹ אין פוילן. דער יונגער-מאַן גלייבט אים און שמדט זיך טאַקע, נאָר ער ווערט נישט קיין פויפסט און בלייבט ביים סוף גאַנץ אַליין, אַרויס פֿון דער ייִדישער וועלט און נישט אַריין

[סוף אויף ז' 8]

ייִדישער פויפסט אין ליטעראַטור

אין דער אמתן¹ איז אַ מאָל יאָ געווען אַ ייִדישער פויפסט, ד"ה², אַ פויפסט וואָס האָט געשטאַמט פֿון דער ריכער ייִדישער משפּחה³ פיערלעאַנע. מע האָט אים אויסדערוויילט⁴ אין רוים⁵ אין יאָר 1130 אונטערן נאָמען אַנאַקלעטוס דער צווייטער, און דאָס האָט געבראַכט צו אַ סכּיזמע⁶ אין דער קירך. די קעגנערישע פֿראַקציע⁷ האָט דערוויילט אַ צווייטן פויפסט (אינאָצענט דער צווייטער), וואָס האָט געקראָגן אַ סך אונטערשטיצונג⁸. אַזוי אַרום איז דער „ייִדישער פויפסט“ געבליבן אַן קיין אמתער מאַכט⁹ ביז זיין טויט אין 1138. ביי יידן אָבער איז אויסגעוואָקסן אַ לעגענדע אַז ער איז נישט געשטאַרבן נאָר פֿאַרשוונדן און צוריקגעקומען צו ייִדישקייט. די ערשטע ווערסיע פֿון אַט דער לעגענדע אויף ייִדיש געפֿינט זיך אין מעשה-בוכ¹⁰ (דערשינען אין באָזל, 1602). עס דערציילט וועגן אַ ייִדיש

1. ... E'MES en fait/in fact/למעשה 2. c'est-à-dire/that is/אומרת 3. Mishpokhe famille/family 4. élu/elected/נבחר 5. Rome/רומא 6. schisme/schism/פילוג 7. fraction/מתנה 8. soutien/support/תמיכה 9. E'MESER ... véritable pouvoir/real power/כח אמיתי 10. MAYSE-BUKH Livre d'histoires/Story book 11. GESHMA'T converti/converted/המיר דתו 12. monte/rises/עולה 13. protéger/protect/להגן 14. ... SOF à la fin/at the end 15. BESO'D en secret/in secret 16. se base sur/is based on/על-מבסס 17. YEYTSER-HORE l'esprit du mal/evil impulse 18. séduit/leads astray/מפתה 19. TALMID-khokhem érudit/scholar

טאַלקין : אַ שרייבער און אַ לינגוויסט פֿון אַקוויילע גריגאָראַוויטשיווע

דזשאָן ראָנאַלד רועל טאַלקין¹ (1892–1973), בעסער באַקאַנט מיט די אינציאַלן פֿון זײַנע ערשטע נעמען ווי דזש. ר. טאַלקין, איז דער באַליבטער מחבר² פֿון אַזעלכע קלאַסישע ווערק פֿון דער פֿאַנטאַסטישער ליטעראַטור ווי דער האַביט (1937), דער האַר פֿון די רינגע³ (1954–1955) און דער סילמאַריליאַן (אַרויסגעגעבן שוין נאָך דעם שרייבערס טויט אין 1977). זײַנע ביכער, וואָס ער האָט אַליין אילוסטרירט מיט בילדער און פרעכטיקע מאַפּעס⁴, זײַנען שוין איבערגעזעצט אויף צענדליקער שפּראַכן (וועגן דער פֿרישער ייִדישער איבערזעצונג פֿון דעם האַביט קענט איר לייענען אויף ז' 5). לעצטנס זײַנען זיי געוואָרן נאָך פּאָפּולערער אַ דאַנק די האַליוודישע קינאָ-אַדאַפּטאַציעס, וועלכע האָבן אַליין געהאַט אַ גרויסן דערפֿאַלג איבער דער וועלט.

לאַנגע יאָרן איז טאַלקין געווען פּראָפּעסאָר פֿון דער ענגלישער שפּראַך און ליטעראַטור אין אַקספֿאָרדער אוניווערסיטעט און האָט זיך ספּעציאַליזירט אין מיטל-ענגליש. ס'איז ניט קיין צופֿאַל אַז אויסגעטראַכטע⁵ שפּראַכן שפּילן אַזאַ גרויסע ראָלע אין זײַנע ליטעראַרישע ווערק. די פֿעלקער פֿון „מיטלערד“, זײַן אויסגעטראַכטער וועלט, וואָס איז שטאַרק באַאיינפֿלוסט⁶ פֿון דער סקאַנדינאַווישער מיטאַלאָגיע, האָבן אַלע זייערע אייגענע לשונות⁷, וואָס ער באַשרייבט⁸ נאָך דערצו זייער עוואָלוציע. אַזוי האָבן די עלפֿן צום ווייניקסטנס⁹ צוויי שפּראַכן : „קוועניאַ“ און „סינדאַריין“. עס עקזיסטירן הײַנט צו טאָג אַפֿילו¹⁰ עטלעכע זשורנאַלן¹¹, געווינדעטע¹² דער עלפֿישער לינגוויסטיק בײַ טאַלקינען ! „כוזדול“, די געהיימע¹³ שפּראַך פֿון די קאַרליקעס¹⁴, אַן אַנדער פֿאַלק פֿון מיטלערד, האָט עלעמענטן פֿון סעמיטישע שפּראַכן, ווי די שרשים¹⁵ געבויטע פֿון דריי קאַנסאַנאַנטן. דאָס איז ניט די איינציקע ענלעכקייט צווישן קאַרליקעס און ייִדן, וואָס פֿאַרשער צי סתם¹⁶ אויפֿמערקזאַמע¹⁷ לייענער האָבן באַמערקט. אין איין בריוו צו אַ פֿריינד האָט טאַלקין

4

אַליין געשריבן אַזוי : „איך טראַכט וועגן קאַרליקעס ווי וועגן ייִדן : אין דער זעלבער צײַט היגע¹⁸ און פֿרעמדע אין זייערע וויינערטער, וואָס רעדן די שפּראַכן פֿונעם לאַנד, נאָר מיט אַן אַקצענט צוליב זייער אייגענעם פֿריוואַטן לשון...“. אויך דער קאַלענדאַר פֿון די קאַרליקעס (מיט נײַ יאָר אין האַרבסט) שטיצט זיך אויפֿן¹⁹ ייִדישן לוח²⁰. אמת²¹, אַז די דאָזיקע פֿאַראַלעלן זײַנען אַ מאָל גאָר סטערעאָטיפֿיש, ווי די באַמערקונג אין דעם האַביט, אַז די קאַרליקעס האָבן צום מערסטנס²² ליב גאַלד. צוריק גערעדט²³ איז אַזאַ אָפֿן²⁴ צו רעדן וועגן ייִדן געווען גאָר פֿאַרשפּרייט²⁵ אין דער ערשטער העלפֿט פֿונעם 20סטן יאָרהונדערט, אַפֿילו צווישן מענטשן וועלכע ס'איז שווער צו באַשולדיקן אין אַנטיסעמיטיזם.

פֿאַראַן אַ קאַרעספּאָנדענץ פֿונעם סוף 1930ער יאָרן צווישן טאַלקין און דעם דײַטשישן פֿאַרלעגער²⁶, וואָס האָט פֿלאַנירט אַרויסצוגעבן אַ דײַטשישע איבערזעצונג פֿון דעם האַביט און האָט געפֿאָדערט²⁷ אַ באַשטעטיקונג²⁸ אַז טאַלקין איז פֿון „אַרישן אָפּשטאַם“²⁹, דהיינו³⁰, אַז ער איז ניט קיין ייִד. אין אַ בייזן ענטפֿער שרייבט טאַלקין, אַז ער „באַדויערט“³¹ וואָס ער האָט, דאָכט זיך³², ניט קיין אַבֿות³³ וואָס זאָלן שטאַמען פֿון יענעם טאַלאַנטירטן פֿאַלק“.

אויבן : דזש. ר. טאַלקין. אונטן : טאַלקינס מאַפּע פֿון „מיטלערד“.

1. J.R.R. Tolkien 2. MEKHABER auteur/auteur 3. Seigneur des anneaux/Lord of the Rings 4. magnifiques cartes/splendid maps 5. inventés/invented/מוצאים 6. influencé/influenced/משפּע 7. LESHONYES langues/languages, sing. Loshn 8. décrit/describes/מתאר 9. au moins/at least/לפחות 10. AFIELE même/even 11. revues/journals/תּבֿייעת 12. consacrés/devoted/מוקדשים 13. secret/סודי 14. Nains/Dwarves/גמדים 15. shroshim racines/roots/שורשים 16. STAM simplement/merely 17. attentifs/attentive/קשובים 18. natifs de l'endroit/native to the place/מקומיים 19. est basé sur/is based on/מבסס על 20. LUEKH calendrier/calendar 21. EMES c'est vrai/it's true 22. surtout/most of all/מכל 23. d'autre part/on the other hand/מצד שני 24. OYFN façon/manner 25. répandu/widespread/נפּוץ 26. éditeur/publisher/מוציא לאור 27. réclamé/demand/דרש 28. confirmation/אישור 29. souche aryenne/Aryan origin/מוצא ארי 30. DEHAYNE c'est-à-dire/that is 31. regrette/regrets/מצטער 32. semble-t-il/it seems/נראה 33. OVES ancêtres/ancestors.

דער האביט אין יידיש
אַ רעצענזיע¹

מיר ציטירן דאָ דעם אָנהייב פֿונעם האָבֿיט פֿון
דזש. ה. ר. טאָלקין אינעם ענגלישן אַריגינאַל און אין דער
״דישער איבערזעצונג פֿון בעריש גאַלדשטיין.

An Unexpected Party

In a hole in the ground there lived a hobbit. Not a nasty, dirty, wet hole, filled with the ends of worms and an oozy smell, nor yet a dry, bare, sandy hole with nothing in it to sit down on or to eat: it was a hobbit-hole, and that means comfort.

אָן אומגעריכטע שימחה¹

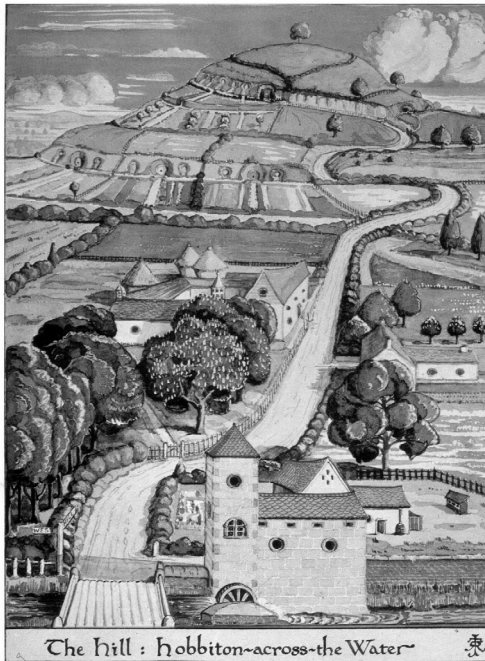
אין אַ לאָך אין דער ערד האָט געווינט אַ האָבט. ניט קיין ברידקע,¹ קויטיקע,² נאָסע לאָך, אָנגעפֿילט מיט די עקן פֿון ווערעם³ און אַ דריפענדיקן ריח⁴, אויך ניט קיין טרוקענע, הוילע⁵, זאָמדיקע לאָך מיט גאָרנישט וווּ זיך אַוועקצועצן צי וואָס צו עסן : זי איז געווען אַ האָבט־לאָך, און דאָס הייסט באַקוועמלעכקייט.

1. ... SIMKHE fête inattendue/unexpected party/מסיבה בלתי צפויה 2. répugnant/nasty, loathsome/מגעיל, דוחה 3. sale/dirty/מלוכלך 4. vers/worms/תולעים, sing. וואַרעם 5. ... REYEKH odeur d'humidité/damp smell/ריח לחות 6. nu/bare/ריק

פֿאַרשטענדלעכע²⁴ ייִדישע ווערטער און
ניט מיט קיין זעלטענע אויסדרוקן אָדער
רעיאָנאַליזמען²⁵, ווי דאָס וואָרט „ברידקע“
(ד' I, זעט דאָ אויבן), דאָרטן וווּ מע
וואָלט געקענט זאָגן „עקלדיקע“²⁶ אָדער
„מאָסע“²⁷.

געוויסע באַשלוסן²⁸ וואָס דער איבערזעצער
האַט אָנגענומען זײַנען שוין גאָר שווער צו
פֿאַרשטיין, ווי למשל²⁹ דאָס מאַכן פֿעט³⁰
די ערשטע אותיות³¹ פֿון נעמען, ערטער
און אַנדערע ווערטער וואָס הייבן זיך אָן
מיט אַ גרויסהאַנטיקן אות³² אין אַרייַנעלן
ענגלישן טעקסט. אמת³³, ס'זײַנען ניטאָ קיין
גרויסהאַנטיקע אותיות אין ייִדיש (ווי אויך
אין אַ סך אַנדערע שפּראַכן), גאָר אַזוי ווי
ייִדיש איז זיך באַגאַנגען³⁴ אָן זיי ביז היינט
צו טאָג, דאָרף מען מן־הסתם³⁵ ניט קיין
באַזונדערע סימנים³⁶ פֿאַר פריוואַט־נעמען³⁷.
ליידער געפֿינט מען אין דעם טעקסט אויך אַ

סך דרוקפֿעלערן³⁸ וואָס שטערן ביים לייענען.
 ייִדיש־תּלמידים³⁹ וואָס זענען גלייכצייטיק טאַלקיין־ליבהאַבערס האָבן
 זיך געפֿרייט וואָס זיי געפֿינען זייער באַליבטן טעקסט אין ייִדישער
 איבערזעצונג, אַ שאַד נאָר וואָס פֿון דעם בוך קען זייער ייִדיש ניט
 בעסער ווערן.

איינע פֿון טאַלקינס אילוסטראציעס

סוף² יאָר 2012 איז צו אונז דערגאַנגען די ידעיה³ אַז עס איז אַרױס פֿון דרוק אַן איבערזעצונג פֿון דעם האָבײט אויף ייִדיש. ס'איז נײַט קײן סוד⁴ אַז אויך צווישן די ייִדישײטן געפֿינען זיך שטאַרקע ליבֿהאַבער פֿון דזש. ה. טאַלקינס ווערק, האָבן מיר זיך גאַנץ נײַגעריק⁵ גענומען לײענען⁶ די פֿרישע איבערזעצונג.

קודם־כֹּל⁷ מוז מען צוויי מאָל באַגריסן דעם איבערזעצער, בעריש גאָלדשטיינען. ערשטנס, פֿאַרן איבערזעצן אַ פּאָפּולער און באַקאַנט בוך אויף ייִדיש און, צווייטנס, פֿאַרן אַרויסגעבן⁸ די איבערזעצונג. מע האָט געדאַרפֿט האָבן אַ סך מוט⁹ זיך צו פֿאַרמעסטן¹⁰ מיט אַזאַ באַקאַנט און באַליבט ווערק. מע דאַרף אויך זאָגן אַז די שפּראַך פֿונעם אָריגינאַל איז גאָר אַ שווערע איבערזעצונג, מיט אַ סך אַרכאַיזמען און ווערטער פֿון דעם תּחום¹¹ פֿון דער אייראָפּעיִשער מיטאַלאָגיע און סתם¹² פֿאַנטאַסטיק, וואָס פֿאַר זיי איז ניטא קיין עקויוואַלענטן אויף ייִדיש.

נאך א גרויסע מעלה¹³, אז דאס בוך נעמט אַרײַן אַ סך רעפּראָדוקציעס פֿון אַרגינעלע און אָפּט מאָל ווייניק באַקאַנטע אילוסטראַציעס פֿון טאַלקינען אַליין.

פֿונדעסטוועגן¹⁴ וואָלטן מיר געוואָלט דאָ
רעדן וועגן פֿאַרשיידענע אָספּעקטן פֿון דער
איבערזעצונג וואָס זײַנען פֿראַבלעמאַטיש.
אין אַלגעמיין לײענט זיך די איבערזעצונג
פֿליסיק¹⁵, נאָר ניט זעלטן הינקט זי אונטער¹⁶
און אַ מאָל אַפֿילו¹⁷ גאָר שטאַרק. עס
זײַנען דאָ פֿעלערן אין וואַקאַבולאַר פֿון
פֿאַרשיידענע סאָרטן¹⁸, נאָר אָפֿט איז דאָס
אַ פֿראַגע פֿון ניואַנס. דאָס ענגלישע וואָרט
arrange קען מען יאָ אָפֿט איבערזעצן מיט
„אויססדרן“¹⁹ (צום בײַשפּיל : אויססדרן אַ
ביבליאָטעק), נאָר ניט אינעם אויסדרוק „אַן
אָווענטורע וואָס איך האָלט אין אויססדרן“
(ז' 4), ווי אַ צוגעפֿאַסטער²⁰ ווערב וואָלט
געווען „צוגרייטן“ אדער „אַרגאַניזירן“.

אַ גרעסערע צרה²¹ זינען די סינטאַקטישע
פֿעלערן. אינעם טעקסט געפֿינען זיך אַ סך
סטרוקטורן וואָס זינען געבליבן צו נאָענט
צום ענגלישן אָריגינאַל, ווי „איז ער זייער
הייס געוואָרן“ (ז' 11) דאָרטן וווּ עס וואָלט גל
זייער הייס געוואָרן“.

ס'איז דא א אויך א פראבלעם מיטן ניווא פֿון דער שפראך. דעם האָבט
האַט טאַקלין געשריבן ווי אַ מעשה²² פֿאַר קינדער, דאָס הייסט,
אַז די שפראַך פֿונעם בוך איז ניט זייער קאָמפּליצירט. פשוטע²³
ענגלישע ווערטער וואלט מען געדאַרפֿט איבערזעצן מיט פשוטע און

1. compte-rendu/review/ביקורת 2. sof fin/end 3. YEDIE nouvelle/news 4. SOD secret 5. curieux/curious/בסקרנות 6. mis à lire/started to read/התחלנו לקרוא 7. KOYDEM-KOL tout d'abord/first of all 8. pour avoir publié/publishing/הוציא לאור 9. courage/אומץ 10. se mesurer à/to undertake/להתמודד 11. TKHUM domaine/subject 12. STAM simplement/just plain 13. MAYLE qualité/advantage 14. néanmoins/nevertheless/למרות זאת 15. facilement/smoothly/בעיות ללא 16. laisse à désirer/is inadequate/בחסר לוקה 17. AFILE même/even 18. מסוגים שונים 19. O'YSSADERN ranger/arrange, put in proper order/לסדר 20. adapté/suitable/מתאים 21. TSORE problème/problem/בעיה 22. MAYSE histoire/story 23. PO'sHETE simples/plain/פשוטים 24. מובנים 25. ביטויים מקומיים 26. répugnant/disgusting/מגעיל 27. MI'ESE hideux/ugly, loathsome/דוחה, מכוער 28. décisions/החלטות 29. LEMOSH par exemple/for example/לדוגמא 30. gras/bold/מודגש 31. OYSYES lettres/letters 32. ... OS lettre majuscule/capital letter/אות גדולה 33. EMES certes/it's true/נכון 34. s'est passé de/got by/הסתדר 35. MINASTA'M sans doute/no doubt 36. SIMONIM symboles/symbols 37. noms propres/proper nouns/פרטי שם עצם 38. fautes d'impression/misprints/דפוס טעויות 39. ... TALMIDIM étudiants de yiddish/Yiddish students.

ליבע זון, וווּ ביסטו ?

נישט קיין נייע קליידער און זיי פֿאַרן
נישט אויף וואַקאַציעס. די קראַמען²²,
האַטעלן, רעסטאָראַנען, באַנען²³ און
אַוויאַן-ליניעס פֿאַרלירן געלט. דאָס
ברענגט אַ באַרגאַראָפּ²⁴ אין דער
גאַנצער עקאָנאָמיע. און מענטשן
ווערן נאָך מער דעפּרימירט.

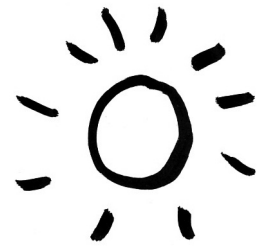
איז אונדזער אַרטיקל אין דער אמתן²⁵
אַ פּראָטעסט. גענוג ! גענוג ווינטער
– זאָל קומען דער פֿרילינג ! זאָל
שיינען די זון ! זאָל מען זען בלויע
הימלען !

לאַמיר זען אויב אונדזער פּראָטעסט
וועט העלפֿן. אין דעם מאַמענט

ווען מיר שרייבן איז סוף²⁶ מאַרץ. ביז דער טעמ-טעם קומט
אַרויס וועט זײַן סוף אַפּריל. אויב דער וועטער וועט ווערן
בעסער וועלן מיר זאָגן אַז דאָס האָבן מיר אויפֿגעטאָן²⁷ און
אַזוי וועלן מיר זיך קלאַגן אַלע יאָר און אַפֿשר באַווייזן²⁸
צו פֿאַרבעסערן²⁹ דעם וועטער איבער דער גאַנצער וועלט !
אַמין³⁰ !

געפֿונען אויף אַ פֿאַריזער גאַס...

דער אַמעריקאַנער שרייבער מאַרק
טוויין האָט געזאָגט, „די גאַנצע וועלט
קלאַגט זיך! אויפֿן וועטער! נאָר
קיינער טוט גאַרנישט דערצו!“¹
טאָ⁴ פֿאַר וואָס רעדט מען אַזוי פֿיל
וועגן וועטער ? צי איז דאָס אַזאַ
אינטערעסאַנטע טעמע ? ניין. צי
איז דאָס אַזאַ פֿריילעכע טעמע ?
אויך נישט – ספּעציעל נישט דעם
לעצטן ווינטער. צי קענען אונדזערע
ווערטער בייטן⁵ דעם וועטער אַפֿילו⁶
אויף אַ האָר ? נאָך אַ מאָל ניין. טאָ
פֿאַר וואָס שרייבן מיר דעם דאָזיקן
אַרטיקל וועגן וועטער ? אַפֿשר⁸ מיינט

מען⁹ אַז אויב מע קלאַגט זיך גענוג קען מען – אויב נישט
בייטן די רעאַליטעט – כאַטש¹⁰ זיך פֿילן אַ ביסל בעסער.
אויף דער גאַנצער וועלט איז דער וועטער אין די לעצטע יאָרן
געוואָרן אומגעוויינטלעך¹¹, אומגעריכט¹², נישט צוגעפֿאַסט¹³
צו דער צייט פֿון יאָר¹⁴. דאָ אין פֿאַריז איז דער ווינטער
געווען שרעקלעך¹⁵. ס'איז געווען קאַלט און נאָס און גרוי...
און אויך לאַנג ! איין טאָג האָט זיך באַוויזן¹⁶ די זון און מיט
דעם אַ ביסל האָפֿענונג¹⁷. און דעם צווייטן טאָג איז
די טעמפּעראַטור געפֿאַלן 10 גראַד¹⁸. ווען דער
פֿרילינג איז לסוף¹⁹ געקומען (אויפֿן קאַלענדאַר)
האַט דער ווינטער נאָך לאַנג געדויערט²⁰
אויף דער גאַס. די קאָנסעקווענצן פֿון דעם
זיינען זייער ברייט²¹. פּסיכאָלאָגיש, זיינען מענטשן געוואָרן
דעפּרימירט ; פֿיזיש, איז געווען אַן עפּידעמיע פֿון שווערע
גריפעס און שטאַרקע ווירוסן ; עקאָנאָמיש – מענטשן קויפֿן

1. se plaint/complains/מחלונן 2. temps/weather/מזג האוויר 3. à ce sujet/about it/בעניין 4. alors/so/אם כן 5. changer/change/לשנות 6. AFILE même/even 7. si peu que ce soit/in the slightest/מעט שבמעט 8. EFsher peut-être/maybe/אולי 9. on croit/we think/אנחנו מאמינים 10. ne serait-ce que/at least/לכל הפחות 11. inhabituel/unusual/בלתי רגיל 12. inattendu/unexpected/לא צפוי 13. pas adapté/not suited/לא מתאים 14. saison/season/עונה 15. terrible/נורא 16. s'est montré/showed itself/הופיע 17. espoir/hope/תקווה 18. degrés/degrees/מעלות 19. L'ESO'f enfin/at last/התדרדרות 20. ... 21. étendus/broad/מקיף 22. magasins/shops/חנויות 23. trains/רכבות 24. déclin/decline/התדרדרות 25. ... E'MESN en fait/in fact/האמת 26. soF fin/end of 27. réalisé/accomplished/ביצענו 28. réussir/manage to/להצליח 29. améliorer/improve/לשפר 30. OMEYN amen.

אַ פֿאַנטאַזיע מיט קאַלירן

דאָס דאָזיקע שפּיל האָט אויסגעטראַכט¹ אַ תּלמיד² פֿון די העכערע קלאַסן אין פּאַריזער ייִדיש-צענטער, ראָזשע גוזשעלמאַן.

איר האָט שוין געזען אַ רעגן-בויגן³ מיט זייענע שיינע קאַלירן. דעם ערשטן רעגן-בויגן האָט גאָט געגעבן נח⁴ ווי אַ סימבאָל פֿון שלום⁵. די קאַלירן פֿונעם רעגן-בויגן זענען וויאַלעט, אינדעך⁶, בלוי, גרין, געל, אָראַנזש און רויט. ס'איז דאָ אַנדערע קאַלירן וואָס זענען נישט אין רעגן-בויגן, צום ביישפּיל : ווייס, שוואַרץ, גרוי, בלאַנד, גאָלד, זילבער, ברוין, ראָזע, פּורפל, און אַ סך אַנדערע. ס'איז אויך דאָ פֿאַרשיידענע ניואַנסן⁷ ווי העל⁸ גרין, טונקל⁹ ברוין, הימל בלוי¹⁰... ס'איז אַ מעשה¹¹ מיט אַ פֿרוי וואָס באַזוכט¹² זייער אַפֿט אַ פֿריזירער¹³. ווען זי גייט אַרויס פֿון דאָרטן האָט זי געפֿאַרבטע¹⁴ האָר, יעדעס מאָל אויף אַ נײַעם קאַליר. וואָס פֿאַר אַ קאַליר האָט דער פֿריזירער דאָס מאָל אויסגעקליבן¹⁵ ? די האָר אירע זענען :

7

1. ווי אַ בוריק¹⁶
2. ווי פוטער¹⁷
3. ווי שניי
4. ווי פעך¹⁸
5. ווי דער ים¹⁹
6. ווי אַ פֿלויס²⁰
7. ווי גראַז
8. ווי אַ מאַראַנץ²¹
9. ווי דער רויך²²
10. ווי דער רעגן-בויגן

ווען זי קומט אַהיים און פֿרעגט ביים מאַן אויב עס געפֿעלט אים דער קאַליר, וויל ער קיין מאָל נישט ענטפֿערן. זי רעדט צו אים פונקט²³ ווי צו דער וואַנט²⁴. אין דער אמתן²⁵ איז ער זי מקנא²⁶ וויל ער אַליין האָט אַ גאָלד²⁷ קאָפּ !

[די ענטפֿערס אויף ז' 8]

1. inventé/thought up/המציא 2. TALMID étudiant/student 3. arc-en-ciel/rainbow/קשת בענן 4. NO'YEKHN à Noé/to Noah/לנוח 5. sholem paix/peace 6. indigo/כהה/7. différents tons/various shades/גוונים שונים 8. clair/light/בהיר 9. foncé/dark/כהה 10. bleu ciel/sky blue/תכלת 11. MAYSE histoire/story 12. visite/visits/הולכת 13. salon de coiffure/hairdresser's/מספרה 14. teints/dyed/צבועים 15. a-t-il choisi/did he choose/בחר 16. betterave/beet/סלק 17. beurre/butter/חמאה 18. goudron/tar/זפת 19. YAM mer/sea 20. prune/plum/שזיף 21. orange/תפוז 22. fumée/smoke/עשן 23. exactement/exactly/בדיוק 24. comme parler dans le vide/talk to the wall/לקיר 25. ... E' MESN à vrai dire/in fact/למען 26. MEKANE jaloux/jealous 27. chauve/bald/קרח.

ס'איז נישטאָ קיין שׂכר ועונש⁶³? – האָט זיידל געפֿרעגט.

– ניין.

– וואָס־זשע איז יאָ דאָ? – האָט זיידל מיך געפֿרעגט אַ פֿאַרווירטער⁶⁴ און דערשאַקענער.

– עפעס איז דאָ, נאָר ס'איז נישט דאָק⁶⁵ – האָב איך געזאָגט מעשה פֿילוסוף⁶⁶.

– איז נישטאָ קיין האָפֿענונג זיך צו דערוויסן דעם אמת⁶⁷? – האָט ער מיך געפֿאַרשט.

– די וועלט איז נישט צום וויסן און איז נישט אמתדיק – האָב איך געדרשנט⁶⁸. – גלייך ווי

מ'קען נישט דערגיין דעם טעם⁶⁹ פֿון זאָלן מיט דער נאָז און דעם ריח⁷⁰ פֿון אַפֿרסמון⁷¹ מיט

דעם אויער, און דעם קלאַנג פֿון אַ פֿידל מיט דער צונג, – אזוי קאָן מען נישט משיג זיין⁷² די וועלט מיטן שכל⁷³.

– מיט וואָס־זשע קען מען זי באַנעמען? – אַ ביסל דורך די תאווה⁷⁴. נו, האָסטו אָבער

בלויז איין תאווה: דינן גדלות⁷⁵. וועסטו זי אויך בייקומען⁷⁶, בלייבסטו נאָקעט און הויל⁷⁷.

– וואָס זאָל איך טאָן? האָט זיידל געפֿרעגט אַ מַבּוֹלְבֵּל־דיקער⁷⁸, און איך האָב געענטפֿערט:

גיי אַוועק מאָרגן צום גלח⁷⁹ און ענטפֿער אים איבער דינן סוד⁸⁰, אַז דו ווילסט ווערן אַ

זייעריקער⁸¹. [...] ביי די גוים וועט מען דיך

מאַכן פֿאַר אַ גלח [...]. וועסט ווייטער זיצן און לערנען, טראָגן אַ לאַנגע זשופּיצע⁸²,

אַ יאַרמלקע⁸³ און שמעקן טאַבאַק. מער נישט, אַנשטאָט צו בלייבן שטעקן אין אַ

פֿאַרוואַרפֿענער העק צווישן ייִדן, וואָס האָבן פֿינט דיך און דינע השלמות⁸⁴, און אַנשטאָט

צו דאווענען אין אַן איינגעזונקן בית־מדרש⁸⁵, וווּ קבצנים⁸⁶ קראַצן זיך הינטערן אויוון, וועסטו

ווינען אין אַ גרויסער שטאָט, פריידיקן⁸⁷ אין אַ רייכער תּיפֿלה, וווּ עס שפּילט אַן אַרגל,

און דינע בעלי־בתים⁸⁸ וועלן זיין ראָטהאַרן⁸⁹, און פריצות⁹⁰ וועלן דיר קושן די האַנט און

וועסט פֿאָרן אין אַ קאַרעטע געשפּאַנט מיט פֿיר פֿערד. און אַז דו וועסט דיך דערדינען⁹¹ און

צונויפֿשטעלן עפעס אַ טריף־פֿסול⁹² וועגן דעם יויזל⁹³ און זיין מוטער, די בתולה⁹⁴, וועט מען

דיך מאַכן פֿאַר בישאָף⁹⁵, און שפעטער פֿאַר אַ קאַרדינאַל, און אם ירצה השם⁹⁶ אַז אַלץ

וועט גיין אויפֿן גלייכן וועג, וועסטו ווערן אַן אַפּיפּיור⁹⁷, און די גוים וועלן דיך טראָגן אויף

אַ גילדענער שטול, ווי אַ געץ, און מע וועט פֿאַר דיר רויכערן וויערן⁹⁸, און מ'וועט זיך

בוקן⁹⁹ צו דינן אַפּבילד¹⁰⁰ אין שפּאַניע און אין קראַקע און אין רוים.

– און ווי וועל איך הייסן? האָט זיידל געפֿרעגט.

– זיידלס דער ערשטער. [...] 63. skhar VEOYNesh récompense et châtime

ment/reward and punishment 64. désorienté/troubled/מבולבל 65. ce n'est pas de "l'étant"/but not of a "hereness"/"לא כאַני" 66. MAYSE PILOSOOF comme un philosophe/in the manner of a philosopher/מכאן 67. EMES vérité/truth 68. GEDARSHNT disserté/held forth/אמרתי בחשיבות/כפילוסוף 69. TAM goût/taste 70. REYEKH odeur/smell 71. AFA'RSEMEN baume/balm/בושם 72. MASIG ... ap-préhender/grasp/להבין 73. SEYKHL raison/reason 74. TAYVES passions 75. GADLES orgueil/arrogance/הירות 76. surmonter/overcome/להתגבר 77. nu et dénudé/naked and bare/ערום/עריר 78. MEVU'LB�DIKER perdu/confused 79. GALEKH curé/priest/כומר 80. ... SOD confie-lui ton secret/give him over your secret/סודך 81. un des leurs/one of theirs/אחד משלהם 82. cafetan/caftan/מעיל 83. kippa/skullcap/כיפה 84. HASHLOMES accomplissements/accomplishments/השגים 85. BESMEDRESH synagogue 86. KAPTSONIM miséreux/paupers/חברי/87. prêcher/preach/להטיף 88. BALEBATIM patrons/masters/אדונים 89. édiles/councilors/חבר/90. PRITSES nobles dames/noble women/נשים אצילות/מועצה ישוע/91. mériter/earn the privilege/ספר אפיקורסי/92. (péjor.) Jésus/טריווי 93. TREYF-POSL livre hérétique/heretical book/94. PSULE vierge/virgin (כינוי שלילי) 95. évêque/bishop/הגמון 96. MI'RTSESHM si Dieu le veut/God willing 97. APIFYO'R pape/pope 98. brûler de l'encens/burn incense/קטורת 99. se prosterner/bow down/להשתחוות 100. image/תמונה.

[ענטפֿערס אויפֿן שפּיל פֿון זיט 7]

1. רויט 2. געל 3. ווייס 4. שוואַרץ 5. בלוי 6. וויאַלעט 7. גריין 8. אַראַנזש (מאַראַנצן־קאַליר) 9. גרוי 10. פֿילפֿאַרביק.

[סוף פֿון ז' 3]

אין דער קריסטלעכער וועלט.

נאָך צוויי מחברים²⁰ האָבן באַהאַנדלט²¹ די טעמע. אייזיק־מאיר דיק²² (1807–1893),

דער גרויסער משפּיל²³ און פּיאָנער פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור, האָט אַרויסגעגעבן זיין

ווערסיע (ר' שימעון²⁴ באַרבן) אין ווילנע אין 1874. דאָ הייסט דאָס קינד יוסף²⁵, ווי דער

תנכישער²⁶ יוסף, וואָס איז אויך געשטיגן הויך אין אַ פֿרעמד לאַנד, אָבער געבליבן אַ ייִד און

ביים סוף צוריק צו זיין משפּחה. דיק שרייבט אין אַ סטיל פֿון אַ מגיד²⁷, נאָר זיין ציל²⁸ איז

איבערגעגעבן די נייע משפּילישע אידעען. י. י. טרונק (1887–1961), וואָס איז צום

מערסטן באַקאַנט מיט זיין אויטאָביאָגראַפֿיש ווערק אין 7 בענד²⁹, פּוילן, האָט אויך אַ

סך געשריבן וועגן ייִדישן פֿאָלקלאָר. אין זיין ווערסיע – „דער ייִדישער פּויפּסט,

היסטאָרישע דערציילונג“ – געשריבן נאָך דעם חורבן³⁰ (פּובליקירט אין ניו־יאָרק,

1958), פֿילט מען די טעמאַטיק פֿון ייִדישער אומבאַהאַלפֿנקייט קעגן דער קריסטלעכער

מאַכט. אַ פּרטימדיקן³¹ אַנאַליז פֿון דעם דאָזיקן

מיטאָס און פֿון די פֿיר ליטעראַרישע ווערק

קענט איר לייענען (אין ענגליש) אינעם בוך דער ייִדישער פּויפּסט, פֿון פּראָפֿעסאָר יוסף

שערמאַן³².

יוסף שערמאַן (1944–2009)

סופרים/20. MEKHABRIM auteurs/authors/עסקן/22. Ayzik-Meyer Dik 23. MASKIL adepte des Lumières/follower of the Enlightenment 24. REB SHIMEN 25. YOYSEF Joseph 26. TANA'KHISHER bible/biblical/תנ"כי 27. MAGID prédicateur/preacher/מטיף 28. but/aim/מטרה

29. volumes/באנד 30. KHURBM Shoah/שואה 31. PRO'TIMDIKN détaillé/detailed/מפורט 32. Joseph Sherman, The Jewish Pope (Oxford, 2003).

דער ייִדישער טעם־טעם

אַ פּעריאָדיש בלעטל פֿאַר ייִדיש־לערנערס

דער ייִדישער טעם־טעם איז אַ פּובליקאַציע פֿון דעם פּאַריזער ייִדיש־צענטער – מעדעם־ביבליאָטעק

אין דעם נומער האָבן מיטגעאַרבעט יצחק, מאַרי, נאַטאַליאַ, עווילין, רובי, שרון.

YIDISHER TAMTAM

Maison de la culture yiddish

Bibliothèque Medem

29 rue du Château-d'Eau

75010 Paris

Tél. : 01 47 00 14 00

Fax : 01 47 00 14 47

tamtam@yiddishweb.com

מע קען אויך לייענען דעם ייִדישן טעם־טעם

אויפֿן אינטערנעץ: www.yiddishweb.com

פּרייז: 2,50 אַייראָס 2,50 euros